

Społeczno – kulturowe uwarunkowania szkolnych działań profilaktycznych. Cz. I.

Prof. nadzw. dr hab.K
Krzysztof A. Wojcieszek

Panel ekspercki online z dnia 10 listopada 2017 roku

W ramach projektu realizowanego przez Fundację „Masz Szansę” jako zadanie publiczne na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej. Umowa nr MEN/2016/DWKI/1175 SYSTEM ODDZIAŁYWAŃ PROFILAKTYCZNYCH W POLSCE - stan i rekomendacje dla zwiększenia skuteczności i efektywności planowania i realizowania działań profilaktycznych w mikro i makro skali.

Na co wpływają zewnętrzne warunki społeczno – kulturowe?

Wpływają na:

- **rodzaje, zasięg i wpływ zachowań ryzykownych** podejmowanych przez dzieci i młodzież [jedne przyjmują postać czynników ryzyka, drugie czynników chroniących];
- **na skuteczność (lub jej brak)** specyficznych i niespecyficznych oddziaływań profilaktycznych.

Innymi słowy...

- ... stan rzeczy nie zależy jedynie od starań Środowiska szkolnego, ale w decydującym stopniu od zewnętrznych uwarunkowań, składających się na system czynników ryzyka i ochrony.
- Jednakże samo Środowisko szkolne może swoimi działaniami wzmacniać lub redukować zasięg zachowań ryzykownych, gdyż ono również stanowi ważną część systemu społecznego.

Postulat dotyczący terminologii.

Dzielę oddziaływania profilaktyczne na:

- specyficzne (np. programy czy kampanie skierowane na określone zachowanie i zazwyczaj redukujące jakiś czynnik ryzyka);
- działania niespecyficzne w postaci oddziaływania samego Środowiska szkolnego (np. pozytywny klimat szkoły, konstruktywne sposoby nauczania, dobre samopoczucie uczniów i nauczycieli związane z procesem nauczania itp.).

Środowisko pozaszkolne jako czynnik ryzyka

- Określone cechy aktualnego Środowiska społeczno - kulturowego mogą stanowić silnie działający czynnik ryzyka, np.:
- Nasilenie **dostępności** (ekonomicznej, kulturowej, prawnej) zachowań ryzykownych, czasem związane nawet z ich promocją.
- Negatywny stan wybranych parametrów Środowiska lokalnego, rodzin, Środowiska medialnego, rozmaite konflikty.

Środowisko pozaszkolne jako źródło ochrony.

- Środowisko pozaszkolne może też być źródłem ochrony (czynników chroniących, rezyliencji).

Np.:

- Relacje osobowe w rodzinie, wysoki poziom życia rodzinnego i obyczajów;
- Zadowalający stan zasobów ekonomicznych i kulturowych;
- Aktywność obywatelska Środowiska lokalnego;
- Wysoki poziom życia religijnego.

Ocena poszczególnych aspektów środowiska społeczno - kulturowego jako źródła ryzyka.

- Wysoka aktywność marketingowa zmierzająca do promocji zachowań ryzykownych – reklama w mediach, dostępność ekonomiczna, dostępność geograficzna (np. czy są czy też nie ma sklepów oferujących substancje psychoaktywne), stopień przestrzegania prawa – np. **nagminna sprzedaż alkoholu i tytoniu nieletnim**.
- Ten czynnik działa wybitnie niekorzystnie z punktu widzenia stanu zachowań ryzykownych.

Przykłady.

- Bardzo intensywna reklama używania alkoholu (ok. 2500 godzin rocznie wg danych PARPA).
- Niski poziom przestrzegania prawa zakazującego sprzedaży alkoholu i tytoniu nieletnim (większość sprzedających łamie zakaz prawny!).
- Wysoka gęstość sieci punktów sprzedaży (np. sam alkohol – 300 tyś. zezwoleń rocznie) utrudniająca ustawową kontrolę.
- Trudności w kontroli przepływu treści destrukcyjnych w sieci.
- Trudna do kontroli aktywność sieciowa dilerów narkotykowych (dopalaczowych).

Szczególna uwaga powinna dotyczyć:

- Dostępności poszczególnych zachowań ryzykownych – prawnej, ekonomicznej, geograficznej i kulturowej (zawartość mediów, obyczaje).

Przypadek szczególny : marihuana.

- Publiczne debaty na temat ewentualnych korzyści z używania marihuany (tzw. medyczna marihuana) i jej postulowanej legalizacji (ruchy, partie, środowiska) sprawiły, że w Polsce spośród narkotyków jedynie pochodne konopi indyjskich mają wyższe wskaźniki używania w porównaniu z wszystkimi innymi narkotykami.
- Wśród młodzieży pojawiły się liczne błędne mniemania o całkowitej nieszkodliwości, a wręcz korzyściach z jej używania!

Przegląd aktualnej dynamiki czynników chroniących.

- Czynnik nr 1 – silna więź z rodzicami.
- Aktualnie ten czynnik, choć nadal bardzo mocny i wiodący, „kruszy się”.
- Raporty mówią o 44% rozwodów w mieście i 22 % na wsi (prof. Szukalski).

Spore są odsetki samotnego rodzicielstwa, stopniowo rośnie liberalizm w podejściu do aktywności seksualnej.

**WNIOSEK: ten najważniejszy czynnik osłabia się!
Wszelkie działania prorodzinne mają znaczenie
wychowawcze i profilaktyczne.**

Stan więź w rodzinie ujmowany formalnie.

- Współczynniki kryzysu bardzo duże – odsetek rozwodów w mieście i na wsi – wieś = 22,7%, miasto = 44%. (raporty prof. P. Szukalskiego).
- Liczba rozwodów w Warszawie podwoiła się między 1990 a 2016.

Dynamika rozwodów – woj. mazowieckie.

- GUS, Rocznik Demograficzny 2001, s. 209; GUS, Baza Danych Demografia,

1990	1995	2000	2005	2010	2015		miasto	wieś
5032	5396	5727	8514	8314	9859		7661	2198

Postuluje.

- Wzmacnianie oddziaływania poprzez promocję dobrego życia rodzinnego w szkole – np. wzrost roli zajęć „Wychowania do Życia w rodzinie” oraz edukację ogółu nauczycieli na temat wiodącej roli czynnika więzi rodzinnej w profilaktyce.
- Wydaje się, że część nauczycieli nie docenia tego czynnika oraz skłania się do nadmiernego liberalizmu w odniesieniu do np. kwestii ryzykownych zachowań seksualnych (nie mając wiedzy na ten temat), które rodzinę dezintegrują.

Przegląd aktualnej dynamiki czynników chroniących.

- Czynniki aktywnego Życia religijnego.
- Według wielu badań bardzo istotny. Jaka jest jego dynamika?
- W Polsce dominuje religia katolicka, więc wiele informacji przynoszą badania Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego. Wedle tych badań praktyki religijne w Polsce utrzymują się nadal na wysokim poziomie, ale ujawnia się pewna tendencja do ich osłabienia.
- **WNIOSEK: konieczna jest proliferacja wiedzy o pozytywnym znaczeniu Życia religijnego w wychowaniu i realne wsparcie katechezy w warunkach szkolnych.**

Niedoceniany czynnik religijny!

Źródło: opracowanie własne na podstawie Raportu

(Raport://www.cinn.gov.pl/porta1?id=166545) i opracowania A. Malczewskiego, 2017, s. 15-19).

ZACHOWANIE	% wśród praktykujących	% wśród niepraktykujących
Picie piwa	27 %	43 %
Upicie się w ostatnim miesiącu	22 %	52 %
Narkotyki (w tym marihuana)	6 %	26 %
Palenie tytoniu	33 %	50 %

Związek między rozwojem gospodarczym a zachowaniami ryzykownymi.

- **Wbrew pozorom związek ten nie jest jednoznaczny.** W ważnych aspektach nawet negatywny.
- Wzrostowi zamożności danego społeczeństwa towarzyszą często zjawiska bardzo niekorzystne społecznie. Przykład: ogromne osamotnienie Szwedów – 50 % mieszka pojedynczo, a 25% umiera bez kontaktu z najbliższymi.
- Wzrostowi zamożności towarzyszą też: wzrost używania narkotyków (i alkoholu oraz niekiedy tytoniu), poszukiwanie ekstremalnych wrażeń, znieczulica, rozpad więzi społecznych.
- **WNIOSEK: z uwagą analizować wpływ rosnącej zamożności na trendy kulturowe w zachowaniach młodzieży i formułować odpowiednie propozycje profilaktyczne.**

Środowisko a grupy podwyższonego ryzyka.

- W świetle badań wydaje się, że związek ten jest silny i jednoznaczny. Większość tzw. uczniów trudnych przy bliższym oglądzie ich sytuacji ujawnia potężne zaburzenia środowiska rodzinnego (dysfunkcje, przemoc, uzależnienia).
- Wniosek: szkoła powinna nauczyć się właściwie reagować na tego rodzaju sytuacje (patrz: propozycje A. Karasowskiej i J. Sakowskiej).
- **WNIOSEK : Być może wszyscy nauczyciele powinni przejść przez treningi umiejętności wychowawczych typu „Szkoły dla Rodziców i Wychowawców” oraz przez szkolenia na temat genezy negatywnej tożsamości uczniów.**

Podsumowanie.

Wydaje się, że najważniejszym Środowiskowym czynnikiem ryzyka jest:

- jawne i ukryte działanie marketingu ryzykownych zachowań (ich dostępność);
- postępujące procesy dezintegracji rodziny,
- destrukcja tradycyjnych wzorów i norm zachowania (w tym słabnięcie wpływu Życia religijnego).

WNIOSKI

Szkoła nie może sama przeciwstawić się tym globalnym procesom, ale może zredukować ich wpływ poprzez odpowiednią reorganizację swego sposobu nauczania i przygotowanie nauczycieli na rozmaite wyzwania współczesnej kultury.

Decydujące może się okazać włączenie się szkół w działania samorządowe i rządowe dotyczące profilaktyki. **Wszyscy uczniowie powinni być obejmowani działaniami**, a nie tylko wybrana część (zwykle niewielki odsetek).

Zatem...

...w obecnych warunkach społecznych działania profilaktyczne szkoły nie powinny być tylko fasadowe i minimalistyczne, a tak się, niestety, dzieje zbyt często.

...

Wszyscy uczniowie powinni być obejmowani dobrymi działaniami profilaktycznymi, a nie tylko wybrana część (zwykle niewielki odsetek).

Szanowni!

- Dziękuję za uwagę i zachęcam do zapoznania się z treściami mojego przedłożenia.
- Więcej danych i źródeł w Raportach.